METAFORA CA MIJLOC DE REPREZENTARE A CONCEPTULUI "SUFERINȚĂ"

Anastasia Petrova
Universitatea din Velico-Târnovo

La métaphore – moyen de représentation du concept de «souffrance» (Résumé)

L'article se propose d'inventorier quelques modèles et d'offrir quelques modalités de représenter le concept de „souffrance" dans l'espace balcanique. L'analyse que l'auteur propose mène à quelques conclusions: la comparaison des métaphores sur la souffrance dans les langues balkaniques et dans les autres langues montre que l'espace linguistique balkanique a des particularités distinctes. Quelques modèles métaphoriques appartiennent exclusivement aux langues balkaniques.

0. Metafora prezintă vaste posibilități, una dintre acestea fiind utilizarea sa ca mijloc de relevare a specificului etnocultural al unui anumit areal. Cercetarea atentă şi înțelegerea profundă a concluziilor ce reies din studiul dedicat acestui domeniu, deosebit de actual în lingvistica actuală, impun unele idei principale. În primul rând, metafora trebuie să fie considerată ca un fenomen, având o natură psihologico-cognitivă. Ea nu este o acțiune reciprocă a două cuvinte sau a două planuri semantice, şi nici doar informațiile sau operările asupra acestora, ci un proces având dimensiuni mult mai complexe. Ar putea să se definească drept o acțiune reciprocă a două complexe sugestiv-verbale, în care întotdeauna este prezent şi sistemul complex, alcătuit din informații acumulate de experiență, impreună cu mecanismele organizării lor în conştiința vorbitorului. Această organizare a conceptelor despre realitatea neconcretă este realizată de către conştiința umană prin analogie cu spațiul şi timpul, aşa cum îi sunt date de senzațiile directe. În al doilea rând, fiecare metaforă trebuie să se perceapă nu ca un fapt izolat, ci ca o manifestare a unui tip mai general, fiind denumit de G. Lakoff şi M. Johnson "metaforă structurală" sau "conceptuală", de A. Baranov, D. Dobrovolski şi I. Karaulov – "model metaforic", iar de V. Telia, după modelul lui A. Jolkovski – "dezvoltarea metaforei" sau "intensificarea metaforei" (Lakoff, Johnson 1980; Baranov, Karaulov 1994; Dobrovolski 1996, p.170; Telia 1998, p.203; Jolkovski 1962). Necesitatea de a se introduce noțiunea de model sau structură

ISSN – 12223 – 7248 © Ovidius University Press

BDD-A3613 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:10 UTC)

în cazul metaforei, vine din faptul că un număr mare de metafore concrete reprezintă un transfer semantic similar ca tipologie, care însă este realizat cu mijloace lingvistice diferite. Aceasta înseamnă că se pot accepta ca fiind specii diferite, în raport cu un tip mai general, care trasează doar schema cognitiv-ipotetică a obținerii asemănării dintre două conținuturi. În al treilea rând se impune concluzia conform căreia analiza metaforei se poate face doar printr-o abordare complexă, care să garanteze unitatea dintre fenomenele culturii şi ale ştiinţelor despre cultură. Întotdeauna metafora se fundamentează pe o similitudine declarată între două conținuturi, dar aceasta este adesea mult îndepărtată de planul semantic, în contextul larg al asociațiilor şi cunoştinţelor suplimentare ce însoțesc cuvântul în utilizarea lui în vorbire. În acest caz e necesară elaborarea unei abordări cu caracter complex (toate teoriile ce au o orientare cognitivă şi psiholingvistică urmăresc această abordare (Bessonova 1987, p.208-209; Petrov 1990, p.144-145; Telia 1988, p.185).

Este ştiut faptul că la interacțiunea metaforică participă nu întreaga semnificație, ci doar elemente izolate ale acesteia (detalii la Black 1962, 1979; Rothbart 1984; Telia 1988, p.186 ş.a.). Totalitatea indiciilor actualizate, aparținând ambelor complexe sugestiv-verbale devine bază pentru crearea sugestivității metaforei căreia i se datorează în mare măsură posibilitățile sale imense. Aceasta funcționează ca formă interioară, alături de toate asociațiile provocate doar de ea. Pentru purtătorul unei anumite limbi, acest diapazon amplu de asocieri oferă posibilități diverse pentru interpretarea semnificatului şi reflectarea tuturor nuanțelor, chiar şi a celor mai subtile ca semnificație. În acest fel, colectivele aparținând unei limbi au libertatea de a construi diferite scheme proporționale pentru o comparație ascunsă, atunci când exprimă una şi aceeaşi noțiune (de exemplu, amarul se poate compara cu ceva care opăreşte limba, cu ceva care muşcă limba, sau se poate defini ca ceva pestriț, adică diferit de celelalte simțuri – comp. bg. горчи*в* ‘amar’< горя ‘a arde’, engl. bitter ‘amar’< bite ‘a muşca’, gr. πικρός < v.sl. *pistru ‘pestriț, diferit’). Această descoperire are o mare importanță pentru lingvist, cât şi pentru culturolog, deoarece permite, prin cercetarea sugestivității metaforelor din limbaj, să se obțină nu numai specificul lingvistic al unui colectiv, dar şi cel etnocultural. Cercetarea metaforei, urmărind sugestivitatea sa, atât în cadrul unei limbi, cât şi în plan comparativ, poate să aducă în ştiință concluzii interesante, referitoare la modul de percepere şi apreciere a lumii şi la modelul lingvistic despre lume, rezultat din acest mod. Este cunoscut faptul că

BDD-A3613 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:10 UTC)

informaţiile care sunt actualizate într-o metaforă reprezintă o parte din perceperea universului de către o anumită societate culturală. Se mai subliniază că "sensul, care dezvăluie pentru mine metafora, este parţial determinat cultural, iar parţial este legat de experienţa mea anterioară. Diferenţe culturale însemnate sunt foarte probabile, pentru că fiecare dintre noţiunile existente în metafora cercetată… poate să se schimbe foarte mult de la o cultură la alta" (Lakoff, Johnson 1980, p.140; Györi 1998, 99-124). Metafora, care leagă două obiecte, dar nu într-un mod evident, dezvăluie un proces cultural, reprezintă însăşi dinamica semiozei. Diferitele imagini-motiv din metaforă sunt legate nu numai de intenţia subiectivă a creatorului metaforei, dar şi de percepţiile lui diferite despre lume şi comparaţia sa cu sistemul de imagini şi etaloane stereotipe, care aparţin propriului său model despre lume (Telia 1988, p. 189).

Datele experimentale şi analiza lingvistică a mijloacelor de limbă diferite conduc spre ideea că în procesul de denumire a noţiunilor referitoare la emoţii se trece prin aşa-numita metaforă corporală (termen utilizat de V. Apresian şi I. Apresian 1993). Din toate faptele de limbă incluse în grupa metaforei corporale, un interes deosebit îl prezintă acelea care înfăţişază conceptualizarea emoţiei de către vorbitor sau de către întreaga colectivitate lingvistică. Comparaţia implicită dintre faptul concret (senzaţia fizică) şi procesul abstract (starea sufletească) se realizează în funcţie de posibilităţile oferite de o limbă şi de sugestiile culturii care se reflectă în limbă. Toate faptele care redau prin metaforă imaginea despre tulburarea adâncă a liniştii sufleteşti (mânie, teamă, suferinţă) sunt legate într-un anumit mod, cu câteva puncte existente pe corpul uman, formând acea zonă denumită de greci φρένες. Problema referitoare la ce anume include zona φρένες este controversată, dar dacă judecăm după faptele de limbă, ar trebui să-i aparţină inima, plămânii, ficatul, intestinele, rinichii. Conform concepţiei anticilor, φρένες predetermină viaţa în plan fiziologic şi spiritual, deoarece este locul unde sunt amplasate raţiunea şi sentimentele, create de zei. Iată de ce reprezentările despre inimă, plămâni, ficat, fiere, intestine, rinichi, cât şi despre sânge, lichidul amar (acid) galben-verzui din fiere, amestecare (separare), foc (frig) ş.a. sunt componente obişnuite în forma internă a cuvintelor sau în componentele frazeologismelor din domeniul cercetat.

În acest material vor fi sistematizate metaforele despre suferinţă care şi-au găsit lexicalizarea în bulgară, română, greacă şi albaneză, prezentate, după caz, în paralel cu metafore din alte limbi indoeuropene şi neindoeuropene.

BDD-A3613 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:10 UTC)

Fiecare mataforă similară găseşte trei moduri principale pentru explicarea sa într-o limbă: prin cuvânt, având o formă internă actuală sau care şi-a pierdut din actualitate, prin sintagmatică lexicală şi sintagmă frazeologică.prin

1. Modelul metaforic pierderea inimii sau tulburarea funcțiilor sale

Pierderea centrului activității vitale omeneşti, inima, sau anomaliile din funcționarea ei sunt legate, în mod firesc, de conştiința umană cu tulburarea armoniei şi aflarea într-o stare emoțională negativă.

- fără inimă 'într-o dispoziție proastă': bg. *без сърце*, gr. *χωρίς καρδία, δίχος καρδιά*, arom. *fără inimă*, alb. *pa zɛmɛrɛ* (comp. cu engl. *soulless*).
- a nu avea inimă 'a-i lipsi dorința sau puterea de a face ceva': bg. *Нямам душа за нищо, Нямам сърце (за нещо)* sau urmat de o propoziție cu conjuncție, mai rar *Имам сърце*; rom. *A nu-l lăsa pe cineva inima*.
- a lua sufletul 'a pricinui suferințe sufleteşti şi a lua puterea de a trăi a unui om': bg. *Вадя* (*изкарвам, вземам* ş.a.m.d.) *душата* (*душицата, душичката*), *душоваден, душовадец, душовадник, душогуб`е*; rom. *A scoate cuiva sufletul, Scot sufletul, Mi-a scos sufletul*; arom. *N'-i scoase suflitlu, A se sfârşi la inimă*; alb. *ndzier špirtins oder špirt, Mε ndzore džan*; tc. *can almak*; gr. *Βγάζω τήν ψυχή, Μοϋ εβγαλε τή ψυχή, Μου βγάζει την πίστι, Μου βγένει η Παναγία (η ψυχή (comp. cu bg. Изкара ми Богородицата (душата*).
- a nu-i fi inima la locul ei 'a se îngrijora de ceva sau pentru ceva': bg. *Дойде (легна, падна) ми сърце на място, Бѐше йе дȍшло дȕша, Дȍшло дȕша*; gr. *πηγαίνει η καρδιά-μου στην θέση-της (η στον τόπο-της)*; rom. *A-i veni cuiva inima la loc*. În bulgară, greacă şi română expresiile nu sunt standard, ca în rus. *Сердце (душа) не на место у кого*, ci se subînțeleg pe baza folosirii antonimului său – a-i veni inima la loc.
- a nu-i face inima 'a se găsi într-o stare de suferință, când nu se poate îngădui a se face ceva': rom. *Nu-i face inima*; arom. *Nu'l faţe inima*; gr. Δεν το κάνει η καρδιά μου; bg. *Не ми дава сърце*.

Modelul metaforic foc

Datorită extinderii modelului foc, este oportună distincția "căldură uscată" şi "căldură umedă" referitoare la metaforele ce vor fi analizate, distincție acceptată şi în lucrarea de față. Aceasta se impune şi datorită faptului că cele două variante se prezintă diferit în fiecare limbă în parte.

Varianta metaforei căldură uscată.

Metaforizarea suferinței prin imaginea focului interior este un fenomen larg răspândit în multe culturi, din antichitate până azi (v.ind. *çôkas* 'foc,

BDD-A3613 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:10 UTC)

flacără', 'suferință, durere', tápas 'văpaie, foc', 'suferință, durere', n.pers. *sôg* 'jale, mâhnire, tristețe', *çav* 'durere', 'suferință', lat. *uro, urere* 'a arde, a aprinde', 'a chinui, a face pe cineva să sufere'). Nu toate limbile indoeuropene au păstrat metafora atât de bine ca limbile balcanice – în limba engleză focul nu este caracteristic domeniului din care provine noțiunea de suferință – conştiința lingvistică îl leagă de mânie (Kövecses 1998, p.136).

- foc 'suferință': bg. *горест, горък, изгора, печал*; gr. *καϋμός ο, καϋμένος, άκαυτος,αποκαήη, αβανιοκαημένος, άνατρωπος αδρόσιστος*; rom. *ars, A da cineva pe (prin) pârlitură*; alb. *i djéguri* ș.a.

Există un întreg şir de expresii, care leagă suferința-foc de locurile de amplasare a emoțiilor, stabilite în antichitate – ficat, inimă, intestine (abdomen):

- foc la ficat 'nelinişte, suferință': bg. *Парвам по дроба някого, Жежи ми на дроба диал., Изгоря ми джигера, Да го парят по дроба (за пари, нечестно взети), Пари джигеро да ти попарат, Парва ме (смъдва ме) по дроба (под лъжичката)*; rom. *A seca pe cineva la ficați, O durere ne seacă la ficați, A-l ustura la ficați pe cineva*; tc. *Ciğerini yakmak, Ciğeri dağlanmak, Ciğeri yanmak.* Un foc la plămâni sau la ficat este asociat cu starea fiziologică specifică iubirii (=suferință) şi invers – lipsa focului metaforizează 'indiferența, lipsa sentimentalor cordiale': bg. *Изгоря ми джигера, Изгорял ми е белия джигер за някого, Изгарям до (по) черния дроб, Опържвам до белия дроб (милата майка)*; arom. *Nu-n'i arse hicatlu trî nâs*.

- foc la inimă (suflet) 'suferință': bg. *Гори ми сърце(то), Парвам по сърцето някого, Жегнал го по сърцето, Опържвам (пека, изгарям) душата (душицата) на някого, Изгоря ми душата (душицата, душичката) (за нещо)* ș.a. Aceste construcții îşi au paralele în greacă, unde focul la inimă se asociază mai ales cu suferința din dragoste: *Η καρδιά μου καίγεται, Καίω κάποιον την καρδιά, Α νάβω σε κάποιον φοτιά (φοτιές) (στην καρδιά).* În română şi turcă, foc la inimă reprezintă orice suferință sufletească puternică: rom. *A arde (încinge, frige) la inimă, cu inimă friptă*; tc. *Canını yakmak, Içi yanmak.* Aceste construcții sunt standard, spre deosebire, de exemplu, de cele din engleză, unde sunt folosite, dar nu formează sintagme de sine stătătoare.

- foc la intestine 'suferință (din dragoste)': gr. *αντεροκαίω*; tc. *içi yanmak*; bg. *червата ми изгоряха* (însoțită de un gest care indică anume zona abdominală).

- foc pe cap 'greutăți mari, griji': Expresiile sunt probabil în legătură cu faptul că un gând chinuitor provoacă o congestie la cap şi de aici – senzația de foc

BDD-A3613 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:10 UTC)

care arde: bg. *Огън ми гори на главата, Запалва ми се огън на главата, Запалвам суха шума на врата на някого*, rom. *A-şi aprinde paie în cap*. Variantele specifice ale modelului din bulgară şi română sunt: rom. A-i ajunge cuiva focul la unghii; bg. *Яйце ми се пече (на задника, на врата, на дирника), Припекло ми е яйцето* vulg.

- a arde în foc ‘a crea neplăceri, a chinui’: gr. *καίω, Του άναψες μεγάλη φωτιά, Τον έκαψες, Ανάβω σε κάποιον φωτιά (φωτιές) (στην καρδιά)*; bg. *Пека на ръжен (шиш, огън, въглени) някого, Горя в (на) огън някого, Хвърля ме в огън* ş.a.

- a fi între două focuri ‘a fi supus la o caznă dublă’: bg. *Пека се на два огъня, Горя между два огъня, Между два огъня съм*; rom. *A fi între două focuri*; gr. *μεταζί δυο πυρών* (comp. rus. между двух огней быть (находиться, оказаться).

- a frige peşte pe gură ‘a se chinui mult’: bg. *Пека риба на устата на някого, Пече ми се риба на устата* ş.a.; gr. *ψήνω κάποιου το ψάρι στα χείλια*.

- ca peştele pe uscat ‘a fi într-o situaţie foarte grea, într-o suferinţă sufletească puternică’: bg. *Мятам (премятам) се като риба на сухо (на пясък)*; rom. *A se zbate (a trăi, a se simţi) ca peştele pe uscat*; gr. *Σναρταράει σαν το ψάρι στη στεριά*; tc. *denizden çıkmış baliğa dönmek* (comp. slovac. *hadže sa ako ryba na suchu*).

- a sta pe jăratec ‘a fi neliniştit’: bg. *Седя като на въглени, Стоя като върху вулкан (буре с барут)*; gr. *Κάθομαι σ’ αναμένα κάρβουνα, Περπατάω (πάυω) σε αναμμένα κάρβουνα*; rom. *A sta ca pe jeratec (jer, foc), A sta ca pe un vulcan* (comp. port. andar sobre brasas).

Varianta metaforei căldură umedă.

Există cazuri când în conştiinţa lingvistică se realizează contaminarea reprezentărilor despre foc şi lichid, iar domeniul din care provine conţinutul metaforei este fierbere, topire, prăjire (procese care se execută cu un lichid încins):

- a (se) fierbe ‘a suferi, a se chinui’: bg. *варя се (като) на огън, попарен човек*; rom. *a fierbe, e fiert, A fierbe pe cineva fără apă (în oală seacă)*; gr. *Βράζω στο ζουμί-μου, Ασε με να βράζω στο ζούμι-μου, βράσ’ τα, αναβρασίλα η, άβραστος άνθροπος!*.

- a se topi ‘a suferi, a se chinui’: Transferul este cunoscut încă din lat. tabes ‘topire, descompunere, putrezire’, ‘otravă’, ‘tristeţe, mâhnire’. Este lexicalizat în

BDD-A3613 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:10 UTC)

bg. *топя се, топя се в кожата си*; gr. *λιώνω, λειώνω*; rom. *a se topi pe picioare*.

- a se prăji 'a se chinui': bg. *пържа се, Опържвам до белия дроб (милата майка), Опържвам душата на някого, Пържа се на огън (на жегла)*; rom. *a perpeli, a (se) frige, a prăji* (<bg. *пържа*), rom. *a-i frige cuiva inima*. În acest şir se include şi bg. *Пържа се в собственото си масло*, care are o paralelă exactă în turcă – *Kendi yağı ile kavrulur*. Despre aceeaşi idee în bulgară şi greacă există expresia *Пържа се в един тиган с някого*, gr. *Σ' ένα τηγάνι τηγανιζόμαστε*.

2. Modelul metaforic lichid într-un vas.

Conform teoriei lui Hipocrate, în corpul omenesc există patru lichide principale: sânge, limfă, fiere galbenă şi fiere neagră. Această reprezentare are o largă răspândire în multe limbi, atât în limba literară, cât şi în cea populară, devenind parte organică a sistemului conceptual specific fiecărui popor. Modelul este prezentat prin câteva variante, care interpretează elemente diferite, referitoare la imaginea umplerii cu lichid, în cazul unei emoții puternice.

Varianta metaforică lichid amar.

Transferul semantic este larg răspândit nu numai în limbile europene, ci şi în cele din orientul îndepărtat (v. ciuv. *наркăмăшла* 'a otrăvi', 'a jigni', 'a necăji').

- amar 'nenorocit, greu': gr.v. *πικρός, ngr. πικρός, πίκρα ή, πικραμός ο*; bg. *горчив, горък, горчивина, горчило, огорчение, горест, горко ми (ти, му* ş.a.m.d.), *тежко и горко*; rom. *amar, amarnic, amărât, amărăciune, vai şi amar, A se amărî până în fundul sufletului*; gr. *πικραίνω, πικροκαρδίζω, πικροκαρδος, αλοεύω*; alb. *gjorë, helmoj, helmohem*; tc. *acı, acık, acıklı, acılık* (v. şi slovac. *l'utost'*, rus. *горький*, sloven. *gorek*, srb. *горак*, ceh. *hořky*, pol. *goryki*, engl. *bitter*, port. *amargura*, fr. *amer*).

Semele 'gust amar' şi 'efect negativ asupra omului' devin premise ca termenul otravă şi sinonimele şi derivatele lui din limbile balcanice să se folosească cu sensul 'suferință mare': bg. *отрова*, dial. *йат, утровник, утровница*; gr. *φαρμάκι το*; alb. *helm, farmak*; rom. *venin*, arom. *virin*. O variantă a metaforei este *a amârî (a otrăvi) viața (zilele) cuiva* 'a nenoroci pe cineva': bg. *Вгорчи ми живота (дните)*; gr. *φαρμακώνω τή ζωη*; alb. *Kjo më hidhëroj jetën*; rom. *A amârî viața (zilele) cuiva, A face cuiva zile amare, A-şi*

BDD-A3613 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:10 UTC)

face inima amară, A face (a pune) cuiva venin la inimă, A-şi face venin, A-i face cuiva inimă rea, A-i face cuiva sânge rău.

- a bea paharul (hapul) amar ‘a îndura o suferință’: Pentru exprimarea semnificației ‘a îndura o suferință puternică’este folosită ca termen de comparație ideea turnării în corp a unui lichid amar, simbolizând răul, pe care omul trebuie să-l suporte. Expresia are caracter livresc şi probabil îşi are originea în Biblie, în Cartea proorocului Isaia. Creştinismul conferă acestei expresii o largă răspândire (v. de ex. engl. *a bitter cup, drink the cup of bitterness to the dregs*. Este păstrat în toate limbile balcanice: bg. *изпивам горчивата чаша до дъно*; gr. *ήπια ώς τό τέλος τό ποτήρι*; alb. *pi gotën e helmit*; rom. *a bea paharul până-n fund*.

Convențional, în acest şir al metaforelor “amare” se poate aşeza şi a înghiți un hap amar ‘a îndura cu resemnare o suferință’. Deşi nu este legat de ideea de lichid, acest model se argumentează din nou pe ideea înghițirii a ceva amar, asociat cu o intensă trăire negativă, cum ar fi suferința: bg. *преглъщам (горчивия хап)*; gr. *κατάπια τό πικρό χάπι*; alb. *gëlltis hapjen e hidhur*; rom. *a înghiți hapul*; tc. *hepisini yutmak* (v. engl. *a bitter pill*).

Varianta metaforică lichid negru.

În cultura popoarelor indoeuropene, negrul se asociază cu răul venit din afară, sau cu ceva care trebuie învins în sine însuşi. Această idee este cuprinsă şi se păstrează încă în forma externă a gr. *μελανχολία* (<μελάν ‘negru’ + χολή ‘fiere’) ‘o suferință neîntreruptă şi insistentă’, şi este împrumutată în toate limbile balcanice: arom. *milancolie*, bg. *меланхолия*, alb. *melancoli*, rom. *melancolie, a-i fi cuiva inima neagră*. În limba română, posibil după modelul latin, suferința este asociată şi cu culoarea albastru: rom. *cu inima albastră*, ca în engl. *blue* ‘albastru’, ‘vinețiu’, ‘mâhnit, deprimat, amărât’, ‘dispoziție tristă, întristare, deprimare’, ‘melodie melancolică lentă’ (v. şi fr. *colère bleue* ‘mânie puternică’, *peur bleue* ‘frică mare’, *bleu de colère (peur)* ş.a.). O variantă a acestei metafore sunt expresiile de tipul *a face zilele cuiva negre*: bg. *правя черни дните на някого, зачерням дните на някого*; rom. *A-i face cuiva zile negre*.

Modelul metaforic umplere până la limită

- a i se umple inima cu un lichid ‘a fi cuprins de suferință’: În limbile balcanice, această imagine se poate întâlni atunci când se metaforizează orice emoție puternică, indiferent dacă ea este pozitivă sau negativă: bg. *Напълвам душата (сърцето), Напълва ми се душата (сърцето), Душата (сърцето)*

BDD-A3613 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:10 UTC)

ми се изпълва с (прелива от) радост, гордост, възмущение, гняв ş.a.; rom. *A-i creşte cuiva inima în piept, A-i creşte cuiva sufletul*; alb. *fjaët e tij më mbushën me shpresë.* O variantă a metaforei este: bg. *кръв капе от сърцето ми*; tc. *kan ağlamak.*

- a vărsa 'a-şi exprima suferința': Când inima, locul unor sentimente puternice, se umple până la limită, în om se naşte dorința de a se elibera de această greutate. Uşurarea vine atunci când lichidul (=emoția acumulată) se varsă în afară. Procesul semantic este cunoscut încă din limbile clasice şi se păstrează încă: bg. *Изливам мъката си (радостта си, гнева си* ş.a.), *Изливам душата си;* rom. *A-şi vărsa necazul, A-şi vărsa amarul (veninul), A-şi descărca sufletul (inima), A-şi vărsa sufletul*. La exprimarea unei suferințe ce atinge un grad înalt, ideea umplerii corpului cu un lichid şi-a găsit un model aparte (paharul umplut peste limită): bg. *Чашата на търпението преля*; gr. *το ποτήρι της υπομονής ξεχεί*; alb. *kupa e durimit u deradh*; tc. *Sabrı taşmak*; rom. *A i se umple cuiva paharul.*

- a-i ieşi acru (amar) prin nas 'a avea neplăceri mari din anumite cauze'. Imaginea pe care se bazează metafora are o posibilă motivație în viața de toate zilele, dar nu se poate exclude şi posibilitatea de a fi derivat din modelul umplere până la limită cu un lichid. Metafora are variantele: bg. *Излиза ми из (през, от, на) носа, Излаза на (од) носі ми* dial., *Изкарвам някому нещо от носа, Излиза ми кисело (солено, горчиво), Излиза ми кисело през (из) носа, Дохождa ми кисело въз носа*; gr. *Μου βγαίνει απο τη μύτη, Μου την έβγαλαν απο τη μύτη, Μου βγένει ξινή, Μου την έβγαλαν ξινή*; rom. *A scoate pe nas, A scoate prin creştet, A-i ieşi cuiva ceva pe nas, A-i da cuiva ceva pe nas, O să-i iasă toate pe nas; I-a venit acru de..., Mi-a ieşit prin nas*; arom. *Ń-işi prin nări*; alb. *I dobi për hundësh (nga hundët).*

- a-i plesni inima 'a suferi, a se chinui': Stăpânirea peste măsură a suferinței poate apărea în imaginea inimii care plesneşte, din cauza presiunii a ceea ce s-a acumulat în ea: bg. *Сърцето ми се пръсна от мъка, Сърцето да ми се пръсне, Скъсва (разкъсва) ми се душата (сърцето)*; rom. *A-i sfârâi cuiva inima după cineva, A i se rupe (sfâşia) cuiva inima*; arom. *Îńi crâpaşi suflitlu*; alb. *Më plase dzanε, zemra m'u këput nga hidhërimi*; gr. *Μ'έσκασες τη ψυχή, 'Η καρδιά μου σχίζεται, Ράγισε η καρδιά από καημό, ραγίζω* 'a sparge', 'a suferi' ş.a. (comp. rus. *Сердце разрывается, Душа чья надрывается, На душе кошки скребут, Скребет на сердце*; slovac. *parat' srdce, srdce mi puka*, it. *crepacuore*).

BDD-A3613 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:10 UTC)

Modelul metaforic durere fizică

Un grup foarte răspândit, care se bazează pe identitatea dintre durerea fizică (datorată unei înțepări, tăieri, străpungeri) şi durerea psihică, întâlnindu-se în variantele:

- durere fizică la ficat ‘suferință, ofensă’: bg. *Клъвна го по дроба, Джигѐру ма забол`à, Стрка ми джигѐра*; rom. *A stinge la ficați, A atinge la ficați, N’-i-si curmară ipatile*; tc. *ciğerini sökmek*. Doar în limba greacă vorbită se găsesc variantele ce au termenul intestine: *αντεροκόφτω, αντεροδιαλύνω*.
- durere fizică la inimă ‘suferință’, care se întâlneşte în următoarele variante:

a-l durea inima: bg. *Боли ме сърцето*; rom. *a-l durea inima (sufletul) pe cineva pentru cineva*; arom. *Mă doare inima*; alb. *me dɛmp zémɛra*; gr. *με πονει η καρδιά μου*; tc. *Ici sızlamak*.

a sparge, a sfâşia inima: bg. *съсипан, разбит, сломен от мъка (скръб), Разби ми сърцето, Прободе (бодва, жегва) ме право в сърцето (под лъжичката), жал, жално ми е, жаловит, жаля, жалея, жалба* (rus. *жаль, жалеть, жалкий, жалоба*, srb. *жао, жао ми је*, ceh. *žal, žel, žaloba*, pol. *żal, żałos’c’, żałoba*, lit. *gajlu* ‘suferință’, *gélti* ‘a provoca dureri’, *gelà* ‘durere’ ş.a.); rom. *jalbă, jale, A-i strica (cuiva) inima, A rupe (cuiva) sufletul, A sfâşia inima, zdrobit de durere*; arom. *jale, jalescu, jilescu*; v.gr. *λύπη η* ‘durere a corpului sau a sufletului’ (înrudit cu sanscr. *lumpati* ‘a sparge, a sfâşia’, lit. *lúpti*, v.sl. *lupiti* ‘a jupui’, din i.e. **leu-p-*); ngr. *ραγίζω* ‘a se sparge’, ‘a suferi’, *συντριμμένος απο λύπη, κατατσακίζω* (comp. engl. *heartbroken, heartbreak*).

cuțit în inimă: bg. *Като че нож ме прободе в сърцето*; rom. *A-i da un cuțit prin inimă, A-i trece cuiva un fier ars prin inimă*.

În întreg arealul balcanic este cunoscută şi o expresie, al cărei scenariu-prototip conține ideea de cuțit, dar în acest caz în centrul modelului motivant se află nu ideea de durere fizică din cauza străpungerii, ci ideea atingerii unei limite, a unui punct extrem: bg. *Допря (опря, дойде) ножът до (о,в) кокала*; tc. *Bıçak kemiğe dayandı*; alb. *I hyri thika në eshtë*; gr. *έφθασε το μαχαίρι στο κόκκαλο*; rom. *A-i ajunge cuțitul la os*; arom. *Li-se dede cuțitlu di os*.

Varianta metaforică ghimpe

- ghimpe în inimă ‘suferință’: O variantă bine cultivată a modelului durere fizică, unde tot ceea ce provoacă o suferință sufletească adâncă e comparat cu un ghimpe în inimă: gr. *Τού ‘χα αγάθ’ ‘ς τ’ γαρδιά, εχ’ κι αύτος τ’ αγκάθι τ’*; alb. *Kam nɛ perona mɛ zembrɛ*; rom. *A simți un ghimpe la inimă, A avea un*

BDD-A3613 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:10 UTC)

ghimpe la (în) inimă, A avea un cui la inimă, A-i intra cuiva un cui în inimă; arom. *Am nă penură la inimă* (comp. lat. *spina* ‘spin’, ‘griji, patimi’, *stimulo* ‘a înțepa’, ‘a chinui, a nelinişti’, *stimulus* ‘par ascuțit având un cârlig de fier în vârf’, ‘suferință, gelozie’, ‘imbold, stimul’; it. *spina* ‘ghimpe, spin, mărăcine’, ‘suferință, durere’, *avere una spina al cuore*; port. *aruar* ‘a acoperi cu mărăcini, ghimpi, spini’, ‘a înțepa’, ‘a răni, a jigni, a nelinişti’, *sovinada* ‘înțepătură’, ‘expresie sarcastică, glumă’).

În greacă şi bulgară, ghimpe prelungeşte lanțul semantic cu o idee mai abstractă ‘nenorocire, rău’: bg. *От трън (та) на глог*; gr. *απο κακο ‘ς τ’ αντίκακο κι αγκάθι ‘ς τ’ αλλ’ αγκάθι, απο κακο ‘ς αντίκακο κι απ’ αγκάθι ‘ς αγκάθι*.

- a treiera spini pe cap ‘a nelinişti, a chinui’: bg. *Вършея тръни на главата на някого; вършèйа н`àкугу*; alb. *Shij giëmba mbi kokë të ndoniërit, shtyp kripë mbi kokë të ndonjërit*; gr. *Μ’ αλονίζει το κεφάλι* dial., *Τον εκαμε κι αλώνιζε αγκάθια, Χ’πειέτι κι αλωνίζιτι (κτυπειέται και δέρνεται)*, apropiat prin sens cu bg. dial. *Да врше трне и бодиле* ‘a se mânia, a se chinui’).

- a şedea pe spini ‘a fi nelinişt, a se îngrijora’: Probabil la baza acestei sugestii stă aspectul exterior al celui nelinişt – greu poate să rămână la un loc, este în stare de tensiune, cu corpul încordat, gata a sări (aşa cum ar sta dacă sub el ar fi spini (ace, mărăcini ş.a.): bg. *Седя (като) на тръни (игли, шишове), Въртя се като на тръни, Като на тръни съм;* alb. *rri mbi gjëmba*; rom. *A şedea ca pe spini (ghimpi, ace), A sta ca pe mărăcini (spini, ace), Parcă stă (şede) pe ace (ghimpi), A sta (a fi) ca pe cuie;* gr. *Κάθομαι στ’ βελόνια, Στέκουμι ‘σ τ’ αγκάθια*; tc. *diken üstünde oturmak* (comp. pol. *Siedzieć jac na szpilkach*; ceh. *býti jako na jehlách*; slovac. *sediet’ ako na ihlách*; rus. *сидеть как на иголках*; engl. *to be sit on thorns, to be sit on tenderhooks*; fr. *être sur les épines*.

Varianta metaforică sare pe rană

În bulgară şi română, provocarea unor trăiri dureroase şi a unor griji este comparată cu turnarea sării pe rană: bg. *слагам сол в раната*, corespunde exact cu rom. *A turna (pune) cuiva sare (ulei) pe rană* (comp. rus. *Сыпать соль на рану*).

Varianta metaforică a mânca

- a-l mânca ceva pe cineva ‘a se chinui’: Metafora se bazează pe comparația unui gând neplăcut sau îngrijorător cu ceva care mănâncă omul pe dinăuntru: bg. *Нещо ме яде (гризе) отвътре, ям се, пояд, на пояд* pop., *Глождя (за чувства, мисли ş.a.), Гризе ме (яде ме) (за завист, ревност, съвест,*

BDD-A3613 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:10 UTC)

мерак, някаква мисъл, неприятно чувство ş.a.), *Червяк ми яде сърцето, червей на съмнението* ş.a.; v.gr. *οδύνη η* (<i.e. *ed- ‘a mânca’) ‘durere trupească’, ‘durere sufletească, îngrijorare’; gr. *κάτι με τρώει, το τρώγω και με τρώει, τον κατατρώει η ζήλια* (comp. engl. *something is eating him*); rom. *Ce vierme te roade la inimă?* (se spune despre invidie, necaz, remuşcare), *A avea un vierme la inimă, A-l muşca pe cineva şarpele vanităţii, A-l muşca pe cineva şarpele îndoielii (invidiei), A-l roade pe cineva un vierme la inimă, A roade la inimă pe cineva, a-l roade pe cineva ceva la ficaţi* ş.a. Expresiile menţionate până aici refac metafora închisă în etimologia cuvântului *грижа* ‘grijă, îngrijorare’ şi derivatele *загрижа се, обгрижа се, угрижа се* ‘a se îngrijora’, *угрижен* ‘îngrijorat’ ş.a. (<v.sl. *gryz-ja, v.bg. ãðèçòè ‘a roade’, gr. βρυχω ‘a scrâşni din dinţi’, lit. graužˀ ‘a roade’, v.engl. sceorfan ‘a roade’ ş.a.). Cuvântul *грижа* este împrumutat în română şi dialectele greceşti, şi are derivate: *grijă, a griji, grijuliu, îngrijire, a îngriji, a (se) îngrijora, îngrijorare*; gr. *γρύζαβος* ‘arţăgos, insuportabil’, *γρυζάγα* ‘vrajbă, ceartă’, *γρυζαβίζομαι* ‘a se certa’ (<bg. гриза, *гризав).

În alte exemple, omul care îi chinuie pe ceilalţi prin fapte sau cuvinte este comparat cu un animal care mănâncă sufletul: bg. *Ям душата на някого*; alb. *ja hangri shpritin, më ha zëmra*; rom. *a-i mânca cuiva sufletul*; arom. *l’u-l măkă suflitlu, nu vă mcaţ inima (nu fiţi neliniştiţi), s’ nu ‘şi-u mâcă inima, nu’ şi-u mâcă inima*; v.gr. δηξί-θυμος ‘care roade inima’; gr. *τρώει την ψυχή*; tc. *Içi içini yemek*. Există şi varianta, în care celui chinuit i se mănâncă ficatul: rom. *a-l roade pe cineva la ficaţi*. Metafora e cunoscută şi în afara arealului balcanic: v. engl. *to eat o.’s heart out.*

- a mânca capul (viaţa) ‘a pricinui o mare nenorocire’: În bulgară, albaneză şi română, atunci când pricinuieşti un mare necaz cuiva se reprezintă sugestiv în vorbire prin expresia a mânca capul celui care îndură, poate datorită faptului că nenorocirea este suportată atât de inimă, cât şi de raţiune: bg. *Изяждам главата (главицата) на някого*; alb. *ja hangri koken (jeten*); arom. *l’u-l măkă kapru (bana)*. Expresia probabil este un calc după tc. *başım yetek* ‘a mânca capul’, a-i pricinui o nenorocire cuiva’

Modelul metaforic îngust

- loc îngust ‘stare sufletească deprimată’: v.gr. *στενος το, στενοχώρια η, στενοχωρία η*; ngr. *στενοχώρια, στενοχώρια η*; v; bg. *стеснение, притеснение* (doar în slovacă există paralela *uzkost*’ ‘îngustime, limitare’, ‘îngrijorare, frică, jenă’, *uzko* ‘strâmt’, ‘foarte îngrijorat’, *uzkostny* ‘timid, îngrijorat’); rom. *jenă,*

BDD-A3613 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:10 UTC)

stinuhurie; alb. *ngushtìcë, ndjehem ngushtë*; tc. *sıkıntı, sıkıntya düşmek, sıkıntya gelememek* (v. bg. *съкъни се* ‘a se sfii’, *съкънлък* ‘îngrijorare’, *съкънтѝйа* (= ‘om îngust’) ‘om rău’, *съкънтѝйъ* ‘suferință, grijă, nelinişte’, *съкънтѝйъ* ‘dificultate, nenorocire’, ‘mânie’, ‘suferință’: *хвана ме съкънтѝйа, Вижда̀м (срѐштъм) съкънтѝйъ*.

- a i se strânge inima ‘a fi într-o stare de îngrijorare şi nelinişte’: bg. Свива *ми се сърцето (душата, душичката), Свива ми се сърцето на бучка (буца, кюлче), Душата ми се стига, Сърцето ми е на буца, със свито сърце, Стомахът ми е на копче, Свива ме (стяга ме) под лъжичката*; rom. *I se strânge inima, A-i face cuiva inima cât un purice* (v. lat. *artus* ‘îngust’, ‘dificil, periculos’, ‘necăjit, îngrijorat (despre inimă)’); alb. *ngushtími i zëmrës*; tc. *can sıkıntısı, Canı sıkılmak*; gr. *σφίγγεται η καρδιά μου, με σφιγμένη τήν καρδιά* ş.a.

- a i se strânge gâtul ‘a fi emoționat, neliniştit’: În bulgară şi greacă există variante în care strângerea e localizată în gât şi este percepută ca sufocare: bg. *със свито гърло, Задушавам се от мъка (или друго силно отрицателно чувство)*; gr. *φλέγομαι απο κάποιο συναίσθημα (πόνος, νοσταλγία, αγάπη, έροτας)*.

- a nu-l încăpea locul ‘a fi neliniştit, îngrijorat’: Metafora e specifică arealului balcanic şi este continuarea lanțului semantic ‘îngust’ – ‘nelinişte’: bg. *не ме хваща (съдържа, свърта на едно) място, Не ме хваща седка*; dial. *Не го фака место*; alb. *nuk po e zen vendi*; gr. *δεν τον χοράει ο τόπος*; rom. *a nu-l (mai) încăpea locul pe cineva, a nu-l (mai) ține pe cineva locul*; arom. *nu lu-acață loclu*.

Modelul metaforic greutate

- greutate, povară ‘mâhnire, grijă’: bg. *насъбра ми се, тежко ми е, потиснат съм, товар* ‘grijă, nelinişte’ ş.a.; v.gr. *αχθηδών, αχθος* ‘greutate, povară’, ‘apăsare’, ‘tristețe, suferință’, ‘necaz, mânie’, *βαρύθυμος* literal ‘povară a sufletului, suflet împovărat’, ‘mâhnit, trist, abătut, supărat’, *βαρυθυμέω* ‘a fi trist, mâhnit, nemulțumit’, ‘a-l necăji pe cineva ceva, a se supăra’, *βαρυ-φροσύνη (βαρύφρων)* ‘greutate’, ‘mâhnire, tristețe, nemulțumire’, *βαρύψυχος* ‘mâhnit, lipsit de voință’, *βαριέμαι* (<βαρύς) ‘a fi deprimat, a fi îngrijorat’; gr. *απομαζώνω* ‘a termina de adunat ceva, a aduna’, ‘a se îngrijora’, *μαζωχτός* ‘strâns, adunat’, ‘sfios, stingherit’; tc. *agır* ‘greu’, agır söz ‘jigniri, ofense’, *agırlık* ‘greutate’, ‘apăsare’, sıklet ‘greutate’, ‘îngrijorare’ (comp. bg. *съклет*, rom. *sicléte* ‘îngrijorare’.

BDD-A3613 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:10 UTC)

Aceeaşi idee o exprimă şi construcţiile de tipul *a avea ceva pe inimă* ‘a se îngrijora’: bg. *Имам на сърце (душа) някого, нещо*; rom. *A avea ceva pe inimă, A-i sta cuiva ceva pe inimă, A-i fi cuiva inima grea, Greutate pe inimă; mi-i inima cătrănită.*

În unele expresii îngrijorarea este reprezentată ca un obiect, care se pune pe inimă: bg. *Вземам присърце, Вземам на душата си някого, Вземам навътре, Вземам надълбоко, присрац*; gr. *Το παίρνω κατάκαρδα*; rom. *A avea pe cineva în (la) inimă, A pune la inimă,* care corespunde cu bg. *Слагам си (турям си) на сърце* (comp. it. *Prendere a more* şi slovac. *vziat’ si k srdca*). Cuvântul *присърце* este exact paralela structural-semantică a gr. *κατά-καρδα.*

- o greutate pe cap ‘necaz, neplăcere, grijă’: Greutatea poate fi localizată şi în cap, locul gândurilor nelinişţitoare şi îngrijorătoare: bg. *Идва ми до (на) главата, Изсипва ми се (струпва ми се) върху (на)главата, Стоварва ми се на (върху) главата*; rom. *A-i cădea cuiva ceva pe cap, A-i da ceva cuiva de cap.*
- a exercita o presiune cu greutatea sa ‘a chinui’: O veche şi foarte răspândită metaforă, încă din limbile clasice: lat. *urgeo, urgueo* ‘a apăsa’, ‘a nelinişti, a chinui’, *tribulo* ‘a apăsa’, ‘a chinui’, *pressura* ‘presiune, a presa strugurii’. ‘deprimare, întristare’; v.gr. *θλίβω* ‘a apăsa’, ‘a jigni’, *θλιβερός* ‘înghesuit’, ‘trist, mâhnit’; bg. *потиснат*, ngr. *μαγγανίζω, κάτι (ένα δυσάρεστο συναίσθιμα ή λυπηρό γεγονός) μου πλακώνει την καρδιά (μου)*; rom. *a apăsa, apăsare* (comp. port. *opressão* ‘apăsare’, ‘deprimare, mâhnire’, ‘asuprire, oprimare’, *compressão* ‘apăsare’, ‘apăsător’, *comprimido* ‘înghesuit, presat’, ‘apăsat, înrobit’).
- a scoate untul ‘a chinui’: Indiciul semantic actual ‘a scoate un lichid din corp în cazul unei suferinţe puternice’ a născut asociaţie cu separarea untului printr-o puternică presare, de aceea metafora în mod convenţional se referă la modelul greutate: bg. *Изкарвам маслото на някого*; gr. *Τραβάω της ελιάς τα βάσανα* (fraza îşi are originea în metoda cunoscută de producere a uleiului de măsline), *Βιάζω σε κάποιον το ζουμί (το λάδι), Του βγαίνει το ξύγκι*; alb. *heq të zit’e ullurit.*
- a trage ‘a suferi’: bg. тегля, dial. *трга, Тегля каиша, от главата си тегля (патя), От ума си тегля (патя)* ş.a.; rom. *a trage, A-şi târî zilele*; alb. *heq* ‘a trage, a târî’; ngr. *πόνος ο* ‘durere’ (<v.gr. πόνος ο, înrudit cu lit. *pinú, pínti* ‘a împleti’, pr.sl. **pęnti* ‘a întinde, a încorda’, v.germ. *spannan* ‘a întinde, a

BDD-A3613 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:10 UTC)

încorda', *spinnan* 'a toarce', i.e. *(s)pen), *Ετράβιξα πολύ, Τραβάω βάσανα (στενοχώριες), Από το κεφάλι μου τα τραβάω (παθαίνω), Αρρωσταίνω απ' το κεφάλι-μου*. Probabil este vorba despre un calc semantic după tc. *çekmek* 'trage', 'se chinuie', v. şi *eziyet çekmek, sıkıntı çekmek, çile çekmek, acı çekmek*. Verbul a trage nu cunoaşte sens figurat în limbile slave şi romanice (dacă exceptăm slovac. *t'ahat' karu* 'a târî carul', 'a suferi mult').

Modelul metaforic papară

Acest model este bine reprezentat în limbile balcanice, mai ales în bulgară şi română. Prin el apare în câmpul semantic dat asocierea mai răspândită a tot ceea ce se obține prin amestecare (de tipul terciului) cu reprezentarea ordinii încălcate, neplăcerilor, stărilor proaste.

- *a face (a fărâmița) papara* 'a crea neplăceri': bg. *Надробявам (забърквам, сварявам* ş.a.m.d.) *някаква попара (каша), Надробявам (бъркам, забърквам ş.a.m.d.) някакви трици*; rom. *A găti cuiva o papară, A-i face cuiva bucata, A-i pregăti cuiva plăcinta, A-i fierbe cuiva papara*.

- *a mânca papara* 'a trage, a suferi dintr-un anumit motiv sau dintr-o comportare negativă a cuiva': Cu acest sens metaforic, expresia a mânca papara este cunoscută în bulgară şi română, având multe variante: bg. *Сърбам попарата (чорбата), Ям попарата, Сърбам нечия попара, Сърбал съм попарата, Сърбам, каквото съм дробил (надробил),* dial. *Сърбам, каквото съм дробил на замано, Сърбам (ям) попарата, която (що) съм надробил, Каквото съм надробил, това ще кусам* ş.a. (comp. srb. *скувати некоме*); rom. *A mânca o papară, A gusta (din) moarea cuiva, A şti papara cuiva;* arom. *S'nu mâcă şi-altă papară, u mâcă papara* = a mâncat o bătaie, bună papară = o bătaie bună, *păpurisescu, păpărisescu, vrea l păpurisescu trî semnu*; gr. *παππάρα η* 'pâine înmuiată în apă sau lapte', 'reproş sever, mustrare, ocară', 'nenorocire, necaz' (Creta): *Ήφαγα 'γώ πολλές παππάρες 'ς τη ζωή μου, μα τουτηνα η j-υστερη, 'που επόθανε το παιδί μου, δά με πάη (η κατεβάση) 'ς τον Αδη* "Am mâncat multă papară în viața mea". Se utilitează încă expresia *Ήφαε τσοῖ χυλό'φτες* literal 'a mâncat caşa', 'nu a reuşit în dragoste, a suportat un insucces'. Probabil în limbile balcanice frazeologismul este un semicalc după tc. *dayak yemek* literal 'a mânca bătaie', dacă se judecă după sensul negativ pe care îl are întotdeauna papară în aceste expresii.

Modelul metaforic a i se îneca corabiile

O paralelă balcanică deplină este rezultată din calcul gr. *Μου πνίγεται κανένα καράβι* 'este posomorât, întunecat'; bg. *Потънали му гемиите,*

BDD-A3613 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:10 UTC)

Чегато гемиите му са потънали в Черно море; srb. *Потонуле му шајке*; rom. *Parcă i s-au înecat corabiile*; alb. *Iu mbytën gjemitë.*

Această analiză dă posibilitatea să se tragă câteva concluzii. Sistematizarea metaforelor despre suferință în limbile balcanice şi comparația cu sistemul de metafore existente în alte limbi (v. de ex. datele despre engleza americană şi rusă), care arată că arealul lingvistic balcanic are particularitățile sale distincte. Modele metaforice complete, cum ar fi lipsa inimii sau tulburarea funcțiilor sale, papară, a i se îneca corabiile, îngust, sunt specifice doar limbilor balcanice. Pe de altă parte, lanțurile semantice universale, ca de exemplu 'lichid' – 'suferință', 'greutate – 'suferință', 'durere fizică' – 'suferință' şi 'foc' – 'suferință' au căpătat variante irepetabile şi deosebite în arealul balcanic. Independent de faptul că intră în seria proceselor definite ca fiind cognitive universale, din punct de vedere statistic, aceste fapte de limbă trebuie să se definească, de asemenea, ca un fenomen balcanic. Ca fiind balcanice se pot determina încă: a nu-i da inima, a frige peşte pe gură, ca peştele pe uscat, a se prăji, a sta pe jăratec, a-i ieşi acru (sărat) pe nas, a-i ajunge cuțitul la os, a treiera spini pe cap, îngust, a nu-l încăpea locul, a pune la inimă, a scoate untul, a trage, a mânca papara, a i se îneca corăbiile.

ABREVIERI

alb. – limba albaneză
arom. – dialectul aromân
bg. – limba bulgară
ceh. – limba cehă
ciuv. – limba ciuvaşă
comp. – compară
de ex. – de exemplu
dial. – dialectal
engl. – limba engleză
fr. – limba franceză
gr. – limba greacă
i.e. – indoeuropean
ir. – ironic
it. – limba italiană
lat. – limba latină

BDD-A3613 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:10 UTC)

lit. – limba lituaniană
n.pers. – limba persană nouă
ngr. – limba neogreacă
pol. – limba poloneză
port. – limba portugheză
rom. – limba română
rus. – limba rusă
scr. – sanscrită
slovac. – limba slovacă
sloven. – limba slovenă
srb. – limba sârbă
tc. – limba turcă
v. – vezi
v.bg. – limba bulgară veche
v.engl. – limba engleză veche
v.germ. – limba germană veche
v.gr. – limba greacă veche
v.ind. – limba indiană veche
v.sl. – limba slava veche
vulg. – vulgar

BIBLIOGRAFIE

АлРС: Р.Кочи, А.Косталларри, Д.Скенди. Краткий албанско-русский словарь, Москва, 1951
Апресян, Апресян 1993: В.Апресян, Ю.Апресян. Метафора в семантическом представлении емоций // Вопросы языкознания, 1993, кн. 3, с.27
Баланов, Караулов 1994: А.Баранов, Ю.Караулов. Воскрешение метафоры // Словарь русских политических метафор, Москва, 1994, ч.2
БАлР: Т.Кацори, Т.Тартари, л.Душа, С.Паско, Л.Грабоцка. Българско-албански речник, София, 1959
Бессонова 1987: О.Бессонова. Очерк сравнительной теории метафоры // Научное знание, Новосибирск, 1987
Добровольский 1996: Д.Добровольский. Образная составляющая в семантика идиом // Вопросы языкознания, 1996, кн.1, с.71
Жолковский 1962: А.Жолковский. Об усилении // Структурно-типологические исследования, Москва, 1962
Иванов 1980: Вяч. Иванов. Структура гомеровских текстов, описывающих психические состояния // Структура текста, Москва, 1980

BDD-A3613 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:10 UTC)

Лакофф, Джонсон 1980: Дж.Лакофф, М.Джонсон. Метафоры, которыми мы живем, Москва, 1980
Петров 1990: В.Петров. Метафора: от семантических представлений к когнитивному анализу // Вопросы языкознания, 1990, кн.3, с.135
Телия 1988: В.Телия. Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира // Роль человеческого фактора в языке. Язык и картина мира, Москва, 1988
Black 1962: M.Black. Models and metaphors. Itaca, New York, 1962
Black 1979: M.Black. More about Metaphors // A.Ortony (ed.) Metaphors and Thought. Cambrige, 1979
Györi 1998: G.Györi. Cultural variation in the conceptualisation of emotions: A historical study // A.Athanasiadou, E. Tabakovska. Speaking of emotions. Conceptualisation and Expression // Cognitive Linguistics Research 10, 1998
Kövecses 1998: Z.Kövecses. Are there any emotion-specific metaphors? // A.Athanasiadou, E. Tabakovska. Speaking of emotions. Conceptualisation and Expression // Cognitive Linguistics Research 10, 1998
Rothbart 1984: D.Rothbart. Semantics of metaphor and the structure of Science // Philosofy of science, 1984
Taylor, Mbense 1998: J.Taylor, Th. Bense. Red dogs and rotten mealies: How Zulus talk about anger // A.Athanasiadou, E. Tabakovska. Speaking of emotions. Conceptualisation and Expression // Cognitive Linguistics Research 10, 1998
Wierzbicka 1998: A.Wierzbicka. “Sadness” and “anger” in Russian: The nonuniversality of the so-called “basic human emotion” // A.Athanasiadou, E. Tabakovska. Speaking of emotions. Conceptualisation and Expression // Cognitive Linguistics Research 10, 1998
DDA: T. Papahagi. Dicționarul dialectului aromân (macedo-român), Bucureşti, 1963
DFRB: S.Kaldieva-Zaharieva. Dicționar frazeologic român-bulgar, Sofia, 1997
DLR: Dicționarul limbii române. Maiestății sale regelui, t.1-6
ΕΛ: Ελληνικο λεξικο, Αθηνα, 1991
ΙΛ:Ιστορικον λεξικον της νεας ελληνικης της κοινως ομιλουμενης και των ιδιωματων, Αθηναι, τ.1–5
ΠΓΙΚ: Παγκαλου G. Περι του γλωσσικου ιδιωματος της Κρητης, Αθηναις, 1961
LN:Δημητριου Α. Λεξικο νεοελληνισμων (ιδιωτισμοι, στερεοτυπες μεταφορες, παρομοιωσεις, λεξεις και φρασεις), Αφηνα 1995

BDD-A3613 © 2002 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:08:10 UTC)